

УДК 37:635.9 (712)

DOI <https://doi.org/10.32782/NSER/2025-1.10>

СПОСТЕРЕЖЛИВІСТЬ, НАДИВЛЕНІСТЬ І ПРОСТОРОВЕ МИСЛЕННЯ У НАБУТТІ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНЕРА

Якуба Марина Станіславівна

кандидат біологічних наук, доцент,

доцент кафедри садово-паркового мистецтва та ландшафтного дизайну

Дніпровського аграрно-економічного університету

ORCID ID: 0000-0003-3362-1391

Формування власного стилю та опанування низки важливих професійних компетентностей, що реалізуються шляхом набуття навичок фахівця з ландшафтного дизайну, передбачає розвиток і тренування спостережливості, надивленості та просторового мислення. У статті акцентовано увагу на тому, що вдале використання цих здібностей у професійній діяльності дає можливість митцю сприймати, аналізувати та надавати критичному осмисленню наявні сучасні тренди і антитренди у сфері ландшафтного дизайну. Надивленість і спостережливість формують у ландшафтного дизайнера здатність до накопичення, аналізу та критичного осмислення наявних проєктів з озеленення та виступають плідним підґрунтям для генерації нових дизайнерських ідей. Спостережливість, надивленість та добре розвинене просторове мислення у поєднанні з талантом та індивідуальними здібностями фахівця сприяють формуванню унікального дизайнерського стилю. У якості допоміжних інструментів тренування фахових навичок та вмінь ландшафтного дизайнера існує низка засобів, порад, методів та кейсів, але їх максимально ефективно використання саме у ландшафтному дизайні передбачає врахування мінливості та різноманіття таких основних складових ландшафтних композицій як рослини та компоненти природного довкілля і їх взаємодія. Сучасні шляхи і способи тренування спостережливості та надивленості включають: пошук нішевої інформації у інтернет-мережах та друкованих виданнях, вивчення сучасних проєктів озеленення територій, знайомство з роботами відомих і популярних ландшафтних дизайнерів світового рівня, професійне подорожування з максимальним зануренням в унікальне середовище дизайнерських об'єктів тощо. Відсутність надивленості та спостережливості у ландшафтного дизайнера може приводити до виникнення грубих помилок та дефектів у роботі, серед яких недотримання пропорційних співвідношень у композиціях, помилки облаштування освітлення озеленюваної території, вади у плануванні дренажної або зрошувальної систем, неправильне зонування ландшафтного об'єкту тощо. Стаття покликана звернути увагу на актуальність, необхідність та особливості тренування таких важливих софт-скілів як надивленість, спостережливість і просторове мислення у набутті навичок ландшафтного дизайнера.

Ключові слова: ландшафтний дизайн, спостережливість, надивленість, просторове мислення, стиль, професійні навички.

Yakuba M. S. Oversight, power of observation and spatial reasoning in the landscaper professional skills obtaining

The formation of one's own style and the mastery of a number of important professional competencies, which are realized through the acquisition of skills of a landscape design specialist, involves the development and training of observation, insight and spatial thinking. The article emphasizes that these abilities and their successful use in professional activities enable the artist to perceive, analyze and critically reflect on existing modern trends and anti-trends in the field of landscape design. Insight and observation form the landscape designer's ability to accumulate, analyze and critically reflect on existing landscaping projects and serve as a fertile ground for the generation of new design ideas. Observation, foresight and well-developed spatial thinking combined with talent and individual abilities of a specialist contribute to the formation of a unique design style. As auxiliary tools for training professional skills and abilities of a landscape designer, there are a number of tools, tips, methods and cases, but their most effective use in landscape design involves taking into account the variability and diversity of such basic components of landscape compositions as plants and components of the natural environment and their interaction. Modern ways and methods of training observation and insight include: searching for niche information on the Internet and in printed publications, studying modern landscaping projects, getting acquainted with the works of famous and popular world-class landscape designers, professional travel with the aim of maximum immersion in the unique environment of design objects, etc. The lack of observation and insight in a landscape designer can lead to gross errors and defects in work, including failure to observe the proportional ratios of plants and relief elements, errors in arranging lighting for the landscaped area, flaws in planning drainage or irrigation systems, incorrect zoning

of a landscape object, etc. The article is intended to draw attention to the peculiarities of the development and the need to train such important soft skills as observation, insight, and spatial thinking in acquiring professional skills as a landscape designer.

Key words: *landscape design, oversight, power of observation, spatial reasoning, style, professional skills.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Відносна простота класичного визначення сутності професії ландшафтного дизайнера, що полягає в практичній реалізації знань щодо біологічних особливостей рослин та навичок створення проєктів і залученні садівничих вмінь та хисту художника, справедливо підлягає уточненню та частково заперечується і удосконалюється сьогоденням. Сутність професійної діяльності сучасного ландшафтного дизайнера корегується і доповнюється обов'язковою необхідністю володіння фахівцем низкою компетенцій, навичок та вмінь, які обумовлюють можливість максимально повної реалізації творчого потенціалу митця, розкриття його індивідуального бачення та сприйняття природного і штучно створеного довкілля в умовах стрімких змін та трансформацій.

Вміння уважно спостерігати, помічати, аналізувати й синтезувати отриману інформацію, з метою її використання для генерації і втілення нових креативних та неповторних ідей і проєктів з озеленення, є обов'язковою умовою високої кваліфікації ландшафтного дизайнера. Безперечно, теоретичні знання, талант та досвід роботи митця здатні забезпечити значну частку професійного успіху, але стрімкий розвиток усіх сфер практичної діяльності людини та виникнення нових тенденцій і світових напрямів декоративного озеленення в умовах глобальних кліматичних змін зумовлює необхідність безперервного удосконалення та шліфування компетенцій фахівця з ландшафтного дизайну. У цьому випадку надзвичайно актуальною є потреба у постійному навчанні ландшафтного дизайнера впродовж терміну діяльності, або здійснення професійного росту у форматі «lifelong learning» [11].

Екологічні, соціальні, політичні та інші виклики сучасності потребують швидкого реагування та максимальної обізнаності фахівця з ландшафтного дизайну щодо нових напрямів, трендів і антитрендів сфери його діяльності. Постійно отримувати нові знання і цінний візуальний досвід, знайомитися зі світовими тенденціями та напрямками, вдало детально і глибоко аналізувати наявну інформацію, синтезувати та структурувати її і формувати свій стиль і бачення шляхів вирішення низки професійних завдань, дають можливість такі навички як вміння помічати особливості і нюанси явищ та процесів – спостережливість або навичка надивленості. Її формування є важливим фактором ефективності просторового мислення та стимуляції удосконалення професійності фахівця з ландшафтного дизайну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Людина перебуває у постійному візуальному контакті з оточенням. Споглядання явищ, образів предметів та пейзажів формує у спостерігача певний емоційний відгук, власний смак та світосприйняття [7, с. 23–26]. Великий Альберт Ейнштейн свого часу висловив цікаву думку щодо спостережливості та надивленості і використання цих здібностей у творчій діяльності людини. Вчений говорив: «Усе, що можливо в нашій уяві, можливо й у реальності, але якщо чогось немає в нашій уяві, як можна це втілити?» [12].

Образи, які виникають в уяві людини формуються внаслідок аналізу, синтезу і обробки отриманої й наявної у оточенні людини інформації. Здатність сприймати інформацію з навколишнього світу візуально та інтерпретувати її згідно вимог сучасності називають надивленістю [2, с. 18; 4, с. 223–224]. Ця властивість притаманна людям у різному ступені і залежить від багатьох факторів: індивідуальних особливостей спостерігача, умов споглядання, емоційного та фізичного стану людини, специфіки її зорового апарату, характеру та інтенсивності освітлення тощо [10].

Здебільшого, властивість надивленості розвинена у візуалів, людей, що сприймають інформацію більшою мірою через зоровий апарат і засвоюють її у вигляді візуальних образів. Згідно статистики, серед населення частка візуалів становить 35 % і саме до цієї категорії людей належить більшість творчих особистостей, які сприймають зовнішній світ через зорові образи, фантазію та уяву [6]. Основна кількість митців і людей, професія яких пов'язана з залученням креативних здібностей, є саме візуалами, тому сприйняття та вміння брати від оточення максимальний обсяг інформації від різних об'єктів є запорукою їх вдалої професійної реалізації [1, с. 14–16].

Надивленість дає можливість фахівцям, що працюють у сфері візуальної комунікації, формувати власний неповторний стиль, постійно генерувати нові ідеї і знаходити креативні шляхи виконання робочих завдань [2, с. 18–19]. Варто зазначити, що у той час як талант є вродженою властивістю митця, спостережливість і надивленість є категоріями суто професійними і їх можна і треба постійно тренувати та розвивати [3, с. 43–44].

Згідно з існуючою у наявних джерелах інформацією, що свідчить про актуальність та необхідність постійного покращення спостережливості і посилення надивленості, для фахівців креативних професій існує низка рекомендацій, правил і мето-

дів щодо цього процесу [8]. Але, як показує практика, дизайнерська діяльність у сфері озеленення дещо відрізняється від інших творчих напрямів і передбачає максимально можливе врахування специфіки роботи з мінливими і динамічними живими природними об'єктами та особливостями природного середовища і тому загальні правила, щодо формування просторового мислення та тренування спостережливості і надивленості у галузі ландшафтного дизайну мають певні відмінності, на які обов'язково варто звертати увагу [5, с. 15–20; 9].

Мета роботи. З огляду на проблематику та актуальність набуття, активізації, тренування і посилення навичок спостережливості та надивленості задля покращення професійних навичок ландшафтного дизайнера, метою роботи є висвітлення питань щодо необхідності, специфіки і обрання шляхів розвитку просторового мислення у сучасних фахівців з озеленення просторів та ландшафтних дизайнерів. У якості важливого питання у підготовці фахівців з ландшафтного дизайну та підвищення кваліфікації професіоналів з досвідом, особлива роль повинна бути приділена популяризації розвитку таких професійних компетенцій як уважна спостережливість та критична, раціональна і розсудлива надивленість з урахуванням особливостей і специфіки діяльності людини в межах сфери її професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу досліджень. Для креаторів усіх напрямів надивленість є чи не основною властивістю, одним з найважливіших софт-скілів, що дає можливість бути в курсі актуальних і популярних концепцій, підходів, тем і течій, оцінювати сучасність і гармонійність твору і, аналізуючи сприйняті образи, генерувати на їх підставі свої неповторні ідеї, творіння та проекти. Для фахівців з озеленення і ландшафтного дизайну, основним об'єктом діяльності яких є живі організми, що перебувають у тісному взаємозв'язку з оточуючим середовищем та завжди мають певні міжвидові та внутрішньовидові стосунки і різноспрямований (антагоністичний або підтримуючий) взаємовплив, сутність надивленості є дещо специфічним явищем і має певні своєрідні риси та значення, які при вдалому врахуванні значно покращують якість результатів дизайнерської діяльності.

Тренування спостережливості і надивленості мають носити систематичний характер і здійснюватися продумано, з урахуванням тонкощів та комплексним сприйняттям візуального контексту. Тренувати спостережливість та надивленість бажано на роботах кращих представників креативної індустрії, які, як правило, представляють найвищий рівень професійної реалізації, затребуваності на ринку праці в галузі та стійку лідерську позицію. Такі провідні фахівці тонко відчують

настрої і перспективи у сфері креативної діяльності та вдало демонструють прояви новітніх дизайнерських тенденцій.

Виходячи з аналізу наявних напрацювань, постійне удосконалення відчуття стилю шляхом тренування спостережливості та надивленості досягається виконанням наступних дій:

- *пошук натхнення в оточуючих природних образах та їх сезонній динаміці, часових та вікових змінах, подіях і трендах;*

- *винайдення можливостей власного естетичного розвитку, спостереження за втіленням ідей та задумів креаторів, іноді навіть тих, які проявляють свої унікальні творчі здібності у інших галузях діяльності. Такі заходи дають стимул митцям виходити за межі власного творчого напрямку і генерувати нові, сучасні й свіжі, часто дуже цікаві та неординарні ідеї і задуми;*

- *орієнтація на тренди, що мають значний успіх у споживачів і замовників креативного продукту. Відстеження трендів, які віддзеркалюють ідеї, уподобання і настрої населення певного регіону та світу в цілому;*

- *часткове запозичення окремих вдалих рішень та прийомів у інших авторів з метою їх інтерпретації, синтезу, видозміни та удосконалення згідно ситуації, практичних потреб та власних уподобань і світобачення;*

- *використання критичного мислення під час опрацювання та аналізу невдалих або проблемних чи недосконалих дизайнерських варіантів з обов'язковим виявленням помилок, причин їх виникнення та визначенням вірних рішень у подібних ситуаціях;*

- *колекціонування та зберігання цікавих ідей і трендів, їх поєднання, систематизація та використання при необхідності у створенні нових ландшафтних ідей та проєктів;*

- *здійснення регулярного перегляду нішевих ресурсів, цікавого контенту з різних інформаційних джерел у соцмережах, інтернет-каналах, групах, на сторінках, платформах, і у друкованих виданнях, участь у веб-спільнотах, де можна звернутися за порадою, обговорити ідеї, отримати конструктивні критичні зауваження та ознайомитися з думками фахівців;*

- *отримання інформації під час подорожей і відвідувань місць та осередків, що надихають до творчості, оскільки, саме живе або натурне спостереження та споглядання, дає можливість повною мірою відчувати настрій та сенс створених рослинних композицій і ландшафтних об'єктів та усвідомити їх неповторний настрій та особливу харизму, зафіксувати дрібниці та нюанси, які здатні дати відповіді на безліч важливих питань. Саме про цей кейс надивленості існує твердження з приводу того, що кращим способом отримання знань та досвіду ландшафтного дизайнера є ре-*

лізована можливість побачити різні сади та озеленені об'єкти на власні очі.

У процесі формування дизайнерського стилю фахівець повинен усвідомлювати, що величезна кількість проглянутих ідей та картинок, які накопичуються в голові у вигляді цінного архіву, не є робочим матеріалом у чистому вигляді. Без належного конструктивно-критичного аналізу ці, отримані з різних джерел приклади, ідеї чи ілюстрації, являють собою хаотичну сукупність хоча й дуже цінного та інформативного, але розрізненного матеріалу, отже, надивленість повинна бути продуманою, логічно проаналізованою та глибоко осмисленою.

Для отримання необхідного професійного «підживлення» і творчого натхнення фахівець, що тренує надивленість, повинен замислитися над основною ідеєю твору, шляхами її втілення, отриманим результатом, силою емоційного впливу твору на споглядача та нюансами дизайнерського продукту й особливостями його функціонування.

Наслідками невдумливого використання надивленості можуть бути одноманіття та повторюваність робіт і плагіат, а у дизайнерських роботах, виконаних за принципом поєднання низки чужих ідей, навіть дуже достойних, рідко присутні ідентичність, унікальний авторський посил і цілісність та єдина змістовна концепція. Відсутність надивленості може приводити до виникнення грубих помилок та дефектів у роботі фахівця з ландшафтного дизайну серед як:

– *непродумане освітлення та положення рослин і споруд на об'єкті відносно сторін світу.* Наприклад, якщо висадити високі хвойні рослини з південної сторони будинку, взимку, внаслідок значної щільності крони, вони будуть накривати споруду тінню і не даватимуть їй прогріватися. Листяні дерева, що ростимуть на північному боці будівлі, не захищатимуть її від північних холодних вітрів і, при цьому, влітку будуть потерпати від нестачі сонячної енергії. Однак, якщо високі вічнозелені хвойники висадити на північному боці від будинку, вони будуть захищати його і територію від потоків холодних вітрів цілорічно, при чому ці рослини добре ростуть в умовах часткового затінення будівлею. Листяні породи на південній стороні від будинку будуть мати добре освітлення для нормального росту і розвитку, а їх листопадність забезпечить вільний доступ сонячної енергії до будівлі, що приведе до бажаного додаткового освітлення та прогрівання будинку взимку.

Крім того, недостатнє освітлення доріжок і зон активності відвідувачів погіршує зручність використання саду у темний період доби і у деяких випадках неприпустиме, оскільки є небезпечним. Погано продумане освітлення може також порушити візуальний баланс та створити в саду зайві

тіні, що погіршуватимуть сприйняття візуального контенту об'єкту;

– *ігнорування кліматичних та мікрокліматичних особливостей території, на якій створюється ландшафтний дизайн.* Спроби втілити в життя цікаві ідеї, запозичені з різних джерел без врахування температурного, інсоляційного та водного режиму місцевості, як правило приречені на фіаско, оскільки рослини, як основні компоненти ландшафтного дизайну, являють собою живі організми, здатні на існування лише в умовах тісної взаємодії з факторами довкілля. Ці життєво важливі фактори повинні бути сприятливими і забезпечувати рослинам нормальне існування.

– *невдале зонування території озеленюваного об'єкту.* Відсутність обдуманого та виправданого практичними потребами розподілу озеленюваної території на зони, часто викликає дискомфорт у відвідувачів та здатна звести нанівець усі естетичні та декоративні переваги об'єкту. Наприклад, розташування осередків тихого відпочинку поблизу території призначеної для активного дозвілля, або облаштування дитячого майданчика на надмірно освітленій території чи у зоні протягів можуть повністю позбавити сенсу усі зусилля, витрачені на оздоблювальні ландшафтні роботи.

– *недосконале облаштування дренажної системи.* За умов надмірного зволоження вода на об'єкті, особливо коли його поверхня не рівна, може застоюватись, викликаючи негативні зміни ґрунтових властивостей ділянки та прилеглих територій, руйнацію доріжньо-стежкових покриттів, споруд та малих архітектурних форм. Вади у функціонування дренажної системи саду можуть приводити до активного розмноження деяких шкідників і виникнення низки хвороб у рослин та їх загибелі;

– *недотримання пропорційних співвідношень у компонентному складі ландшафтного об'єкту.* Часто створення та функціонування рослинних композицій супроводжується диспропорційними помилками, що трапляються за умов неправильного поєднання рослин різних розмірів між собою і відносно споруд та інших елементів. Трапляються випадки, коли надто великі за висотою або діаметром крони рослини заважають росту інших деревних або чагарникових видів, створюють великі тіньові плями і «перебирають» увагу на себе, залишаючи інші рослини не поміченими. Можуть виникати й інші досить серйозні проблеми, пов'язані з порушенням об'ємного та просторового сприйняття ландшафтної композиції споглядачами;

– *відсутність врахування особливостей індивідуального росту та розвитку декоративних рослин залежно від умов їх існування.* За відсутності досвіду, неухважності та браку навичок надивленості, ландшафтний дизайнер не завжди може

вчасно і правильно оцінити стан рослин і виявити проблеми, що пов'язані з нестачею поживних речовин у ґрунті, вадами догляду за рослинами, їх ушкодженості шкідниками і хворобами, темпами та особливостями вікових змін, що супроводжують рослинний організм, тощо. Саме надивленість, яка виникає в результаті уважного і тривалого спостереження за рослинами формує професійний досвід фахівця і дає йому можливість вчасно і точно виявити проблеми та швидко зреагувати щодо запровадження належних заходів з їх усунення.

Для тренування візуального смаку, надивленості та спостережливості ландшафтному дизайнеру завжди варто звертати достатньо уваги деталям і дрібницям, виявляти допитливість і мати переконання, що навіть маленькі складові є важливими «гвинтиками» великого, гармонійного і цілісного механізму, що постає перед спостерігачем у найпривабливішому вигляді. Фахівці рекомендують здійснювати реалізацію практики надивленості у своїх проєктах з урахуванням мінімалістичного підходу, що полягає у обранні з величезної кількості уподобаних референсів їх обмеженої кількості, при цьому вони повинні ідеально відповідати стилю задуманої композиції і бути доречними та оптимальними за усіма параметрами у певній ситуації.

На думку більшості фахівців, найскладнішим, але, водночас, і найбільш цікавим та плідним періодом розвитку візуального смаку у дизайнера є час від початку творчості до фінального набуття фахівцем індивідуального стилю та візуальної ідентичності. Проте, і після визначення основного напрямку та стилю у роботі над проєктами, завжди актуальною залишається здатність дизайнера до гнучкості, експериментальності та відкритості до нового.

Висновки. Спостережливість, надивленість і просторове мислення виступають важливими категоріями у формуванні індивідуального стилю, професійної ідентичності та досвіду фахівця з ландшафтного дизайну. На відміну від природних індивідуальних здібностей митця, таких як талант, візуальне сприйняття і смак, що властиві людині від народження і закладаються на генетичному рівні, надивленість і спостережливість потребують постійного тренування та удосконалення. Від старанності, наполегливості та зацікавленості фахівця з ландшафтного дизайну у справі формування просторового мислення і власного стилю, залежить ступінь розкриття його творчого потенціалу, реалізація фахових здібностей та визнання результатів творчості суспільством.

Зміст загальних рекомендацій щодо тренування спостережливості та надивленості стосується дизайнерської діяльності у різних галузях і свідчить про необхідність доповнення цих рекомендацій стосовно формування фахових компетенцій ландшафтного дизайнера. Впровадження такого підходу може бути здійснене шляхом врахування особливостей росту і розвитку декоративних рослин та функціонування природних об'єктів, що є мінливими і динамічними у просторі й часі та мають низку специфічних закономірностей і можливостей розвитку, які без належних знань та досвіду досить складно передбачити та спланувати.

Розвинені та натреновані навички надивленості і спостережливості гарантують мінімізацію виникнення професійних помилок та формування досконалого просторового мислення і власного оригінального стилю фахівця з ландшафтного дизайну.

Література:

1. Безлюбченко О. С., Завальний О. В., Черноносова Т. О. Планування і благоустрій міст: навч. посібн. Харків : ХНАМГ, 2013. 204 с.
2. Борисов В. В., Кійченко С. В. Креативність і надивленість у творчій діяльності графічного дизайнера. *Design & Visual Art Creativity. Zaporizhzhia National University*. 2022. Vol. 1. С. 18–21.
3. Білоус В. І. Садово-паркове мистецтво. Київ: Науковий світ, 2001. 240 с.
4. Варивончик А. Тенденції та перспективи ландшафтного дизайну. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*. 2022, 46, С. 221–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknukim_myst_2022_46_32 (дата звернення: 20.01.2025)
5. Гродзинський М. Д., Савицька О. В. Естетика ландшафту: навчальний посібник. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 160 с.
6. Лісний І. Надивленість – супернавичка, чи черговий пустий тренд ? [сайт]. 9 квітня 2024 р. URL: <https://lisnyihor.com/observation/> (дата звернення 22.12.2024).
7. Руденко Л. Г., Маруняк Є. О., Голубцов О. Г. Ландшафтне планування в Україні: метод. настанови. Київ : Реферат, 2014. 406 с.
8. Секрети ландшафтного дизайну. URL: <https://magik.lviv.ua/sekretu-landshaftnogo-duzajny/?srsId=AfmBOorqDYd2nbY7K30QfUFQeANMahz-n0x7nG4SXDsdg1lbuB> (дата звернення: 22.12.2024).
9. Ecological Design. By Sim Van der Ryn, Stuart Cowan, Published by Island Press, 2007. ISBN 978-1-59726-141-8 (2nd ed., 1st, 1996).
10. Тімаревська А. Як тренувати надивленість і розвивати візуальний смак. [сайт]. 30 липня 2021 р. URL: <https://blog.depositphotos.com/ua/yak-trenuvaty-nadyvlenist.html> (дата звернення: 24.12.2024)

11. Тренування надивленості UI дизайнера. Те, що допоможе Вам зробити актуальний дизайн. URL: <https://frusia.pro/p/16> (дата звернення: 3.01.2025).
12. Як розвинути візуальний смак? [сайт]. 18 липень 2018 р. URL: <https://spacemag.com.ua/lifestyle/yak-rozvyvnuty-vizualnyj-smak/> (дата звернення: 2.01.2025).

References:

1. Bezliubchenko, O. S., Zavalnyi, O. V., & Chernonosova, T. O. (2013). Planuvannia i blahoustrii mist: navch. posibn. [Planning and development of cities: a study guide]. KhNAMH, Kharkiv, 14–16 [in Ukrainian].
2. Kreatyvni i nadyvleni u tvorchii diialnosti hrafichnoho dyzainera [Creativity and observation in the creative work of a graphic designer]. (2022). *Design & Visual Art Creativity. Zaporizhzhia National University*, Vol. 1, 18–21 [in Ukrainian].
3. Bilous, V. I. (2001). Sadovo-parkove mystetstvo [Landscape art]. Kyiv: Naukovi svit. 240 s. [in Ukrainian].
4. Varyvonchuk, A. (2022). Tendentsii ta perspektyvy landshaftnoho dyzainu [Trends and prospects of landscape design]. *Visnyk KNUKiM. Kyiv. Seriya: Mystetstvoznavstvo – Bulletin of the KNUKiM. Series: Art History*, 46, 221–227 [in Ukrainian].
5. Hrodzynskyi, M.D., & Savytska, O.V. (2004). Estetyka landshaftu: navchalnyi posibnyk [Landscape Aesthetics: A Textbook]. KNU im. Tarasa Shevchenka, 15–20 [in Ukrainian].
6. Lisnyi, I. (2024). Nadyvlenist – supernavychka, chy cherhovyi pustyi trend? [Is being curious a super skill or just another empty trend?] [сайт]. Retrieved from: <https://lisnyihor.com/observation/> [in Ukrainian].
7. Rudenko, L.H., Maruniak, Ye. O., & Holubtsov, O. H. (2014). Landshaftne planuvannia v Ukraini: metod. Nastanovy [Landscape planning in Ukraine: methodological guidelines]. Kyiv. Referat. 23–26 [in Ukrainian].
8. Sekrety landshaftnoho dyzainu [Secrets of landscape design]. Retrieved from: <https://magik.lviv.ua/sekretu-landshaft-nogoduzaajny/?srsId=AfmBOorqD Yd2nbY7K30QfUFQeANMahz-n0x7nG4SXDsdgl1buB> [in Ukrainian].
9. Ecological Design [Ecological Design]. (2007). By Sim Van der Ryn, Stuart Cowan. [in Island].
10. Timarevska, A. (2021). Yak trenuvaty nadyvlenist i rozvyvaty vizualnyi smak [How to train your sense of sight and develop visual taste]. [сайт]. Retrieved from: <https://blog.depositphotos.com/ua/yak-trenuvaty-nadyvlenist.html> [in Ukrainian].
11. Trenuvannia nadyvlenosti UI dyzainera. Te, shcho dopomozhe Vam zrobyty aktualnyi dyzain [Training UI designer's intuition. What will help you create relevant design]. Retrieved from: <https://frusia.pro/p/16> [in Ukrainian].
12. Yak rozvynuty vizualnyi smak? [How to develop visual taste?] [сайт]. Retrieved from: <https://spacemag.com.ua/lifestyle/yak-rozvyvnuty-vizualnyj-smak/> [in Ukrainian].